

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за професор, специалност 2.1 Филология (Общо и историческо езикознание - английски език), обявен в ДВ бр. 90 от 16.11.2012 г.

с кандидат доц. д-р **Мира Христова Ковачева**

Катедра „Англицистика и американистика”, ФКНФ, СУ. „Св. Климент Охридски”

Рецензент: проф. д.п.н. Лиляна Александрова Грозданова

Доц. д-р Мира Ковачева е лингвист с широки интереси и задълбочени изследвания в областта на общото и съпоставително езикознание, английското историческо езикознание, езиковите контакти, синтаксиса, устната реч и жаргона. Преподавател с дългогодишен опит, тя чете лекции по съответните дисциплини в двете степени на обучение в СУ ”Св. Климент Охридски” - бакалавърска и магистърска, ръководи разработката на дипломни и докторски работи, участва в проекти и научни форуми. Автор е на сериозни публикации в гореспоменатите области, както и на учебни материали, свързани с преподаването на историята на английския език и на българския език като чужд.

Доц. д-р Мира Ковачева получава висшето си образование в СУ.”Св. Климент Охридски”, специалност Английска филология през 1973 год. , професионалният ѝ път след което е тясно свързан с катедра Английска филология - първоначално като редовен аспирант, а от 1978 г. насам като преподавател, асистент и доцент по историческа лингвистика. Защитила е докторска дисертация на тема *Middle English impersonal constructions and their equivalents in Modern English* (1982 год.) и хабилитационен труд на тема *Typological significance of the grammaticalization of the Object in the history of English* (1989). През периодите 1992-2003 и 2010-2012 ръководи езиковедската секция към катедра Англицистика и американистика, ФКНФ, СУ. Специализирала е и е изнасяла лекции в престижни университети във Великобритания, Швеция, Германия. От 1989-1992 е

лектор по български език към Лийдския и Шефилдския университети, Великобритания.

Представените в конкурса публикации дават ясна представа за приноса на доц. д-р Мира Ковачева в теоретичен и приложен план. На първо място ще отбележа публикуваната наскоро монография *Spontaneous spoken language and linguistics theory (Спонтанна устна реч и теорията за езика)*, в която авторката обобщава резултатите от предходните си изследвания и представя нови аргументи в подкрепа на научната си философия. Както проличава от самото заглавие на монографията, целта ѝ е да насочи вниманието ни към една изследователска област, която напоследък набира скорост, а именно: спонтанната разговорна реч, и да я свърже с някои основни въпроси на лингвистичната теория. Това, което прави впечатление при четенето на този оригинален труд, е ясно изразената лична позиция на авторката по редица въпроси от теоретичен и частен характер, както и критичният ѝ прочит на конкретни тези и твърдения. И тъй като още в увода тя определя като своя цел стимулирането на дискусия по принципни въпроси за езика, можем веднага да кажем, че тази цел е постигната. Благодарение на богатия си опит и ерудиция доц. Ковачева успява да разкрие несъстоятелността на някои твърдения в езиковедската литература и да аргументира собствените си заключения, като привежда данни от различни източници. От една страна черпи доказателствена подкрепа от анализа на внушителните корпуси на български език (26 748 думи) и английски език (23 220) и от собствените си наблюдения, а от друга – от трудовете на други езиковеди, които споделят виждането, че изследването на езика не се изчерпва с анализ на писмената реч. Стимулирана от недостатъчната обяснителна сила на досегашните теоретични модели и убедена в неспособността на формалистичните подходи да отразят богатството на речевата дейност, Ковачева насочва вниманието ни към спонтанната устна реч и нейните

особености. Към аксиомата, че „всичко, което е в езика, преди това е било в речта”, тя добавя, че „не всичко, което е в речта, преминава в езика”, т.е. в т.нар. „речев остатък” се проявява творческият потенциал на говорещия да създава нови продукти при конкретни обстоятелства . Така фокусът в настоящата интердисциплинарна разработка пада върху структурните особености на спонтанната устна реч и причините и условията, които ги пораждаат. Без да се ангажира с конкретен теоретичен модел, авторката убедително защитава тезата, че речта не е второразреден езиков продукт с неправилна граматика, както твърдят немалко авторитетни езиковеди, а легитимен обект на изследване, със собствени характеристики и правила.

Хабилитационният труд *Spontaneous spoken language and linguistics theory* обхваща 340 страници и се състои от осем глави, увод и заключение, седем приложения и библиография с над 230 заглавия (голяма част от които от последните години), списък на използваните корпуси и списък на съкращенията. Основните глави са тематично обединени в две части: а) спонтанна устна реч и б) лингвистична теория.

Още в уводната част авторката пледира за „промяна в интелектуалния климат” по отношение на предмета и методиката на лингвистичен анализ, като на статичните описания на езиковата система, изхождащи от писмената реч, тя противопоставя динамиката на спонтанната устна реч и правомерността тя да бъде изследвана от позициите на когнитивната лингвистика. В този смисъл общата ориентация на настоящия труд може да се определи като когнитивна и съпоставителна.

Основната цел на авторката в първата част е да обогати описанието на структурните характеристики на спонтанната устна реч, установени за други езици (английски, руски и немски), с данни от българския език. Успоредно с това си поставя за цел да демонстрира нов подход, който изследва езика като процес, а не като статична система от структури и

правила. Така, премествайки фокуса от речевия продукт към процеса на неговото създаване, Ковачева анализира спонтанната българска реч в нова светлина и дава възможност на колегията да се запознае с новите теоретични и методологични възможности на този подход, описани в англоезичната литература (1.10).

Самият анализ се основава на десетте характеристики на Джим Милър и Регина Вайнерт (1998), седем от които получават потвърждение и от българския език, а именно: лексикална плътност, прозодика, време за планиране, интертекстуалност, повторения, актуализация, прагматични маркери. Към тях авторката добавя данни от лични наблюдения за наличието на още три структурни характеристики: креативност, компресия на изказа и контекстно-обусловено словообразуване. С добре подбрани примери тя показва как спонтанните речеви продукти се пораждат и интерпретират във връзка с конкретния контекст, сетивночувствения опит и фоновите знания на говорещите.

Друга важна част на разработката представлява изследването върху структурата и функциите на номиналните фрази в рамките на изречението и дискурса. То разкрива някои от факторите, които влияят върху процеса на линеаризация - от концептуализиране на сензорно-моторните перцепции, през формулиране на вербалния продукт, до неговото артикулиране. Като привърженик на идеята за успоредна мрежова активация, аз също приемам идеята за едновременно действие на холистичен (top-down) и аналитичен (bottom-up) механизъм и условността на езиковите равнища. По същия начин споделям и оценката за ролята на речевите „заготовки” (prefabs) в спонтанната устна реч. Ако приемем, че речевите структури варират по степен на устойчивост - от фиксирани (лексикални), през гъвкави (лексико-синтактичните) до свободно генерирани (морфо-синтактични), ще можем да обясним и вариативността на спонтанната устна реч.

Специално внимание заслужава четвърта глава *Мимезис и спонтанната устна реч*, с която Ковачева се включва в дискусията за същността на идеофоните и мястото им в езика. С анализ на емпирични данни от български и английски тя убедително доказва, че въпреки супрасегментната и синтактичната си самостоятелност, тези думи не са периферни елементи на речта, а неделима част от езика - фоносемантичен клас, в който е закодиран сетивен опит и който изпълнява експресивно-образна функция.

Въпреки обвързаността на идеофоните с конкретен контекст и несложната им морфология, авторката разкрива връзката им с други езикови единици и употребата им в различни синтактични функции. Нещо повече, тя разширява картината по посока на мултимодалността в общуването (съпровождащите жестове/визия) и ролята им в писмената форма на спонтанна комуникация – по електронен път.

Първата изследователска задача по темата е свързана с теоретичната неяснота при дефиниране на идеофоните и разнобоя при класифицирането им, които Ковачева установява в редица авторитетни източници. Като разграничава *категория* от *функция*, *ментален акт* от *речев акт*, тя извежда на преден план две основни характеристики на идеофоните – сетивна основа и ярка образност – и разкрива несъстоятелността на механичното им подвеждане под шапката на муждуметията. Тук са използвани постиженията на съвременната психолингвистика при дефинирането на образни и миметични схеми.

В основната част на анализа авторката използва конкретни диагностични процедури за мотивирано класифициране на идеофоните от корпуса и изследване на степента на тяхната интеграция в езика. Ако в английския език те са предимно интегрирани като глаголи, съществителни имена, наречия и др., в българския те се проявяват като специален клас думи, които служат за обрисване/активиране на сетивни преживявания.

Оказва се, че българският език е един от малкото езици, които са генерализирали миметичната функция и създават думи по аналогия на идеофоните от лексикални корени на глаголи. Използването им като актуализатори на сетивен опит по време на говорния акт обяснява и честата им поява в детската реч и речта на родителите, където потенциалът на този отворен и продуктивен в българския език клас се реализира максимално. В този смисъл настоящото изследване допринася и за типологично различаване на българския и английския език.

Във втората част на обсъждания труд доц. Ковачева засяга въпроси, свързани с лингвистичната теория и чистотата на лингвистичния анализ. Солидаризирам се със становището на авторката, че комуникацията се осъществява с помощта на смесени продукти, в които вербалният компонент се допълва със средства от други модалности. Съгласна съм, също така, че линеаризацията лежи в основата на редица проблеми, свързани с естеството на устната реч, която се твори в реално време, при паралелното участие на различни ментални подсистеми /механизми. Въпросът е да обясним как се осъществява достъпът до менталната граматика. Като използва аргументи от аналитичната част на монографията, Ковачева подлага на критика синтактичните модели, които предполагат наличие на завършени линейни структури, предхождащи спонтанната реч. И наистина е нелогично да приемаме, че говорещият генерира сложни езикови структури, които впоследствие редуцира в речта, следвайки принципа за икономия. Разминаването между теоретичен модел и психологическа реалност води до появата на Теорията за „емергенцията“ (emergence) , която доц. Ковачева представя и подкрепя с факти от работите на редица водещи учени. Няма съмнение, че съвременното разбиране за езика като Сложна адаптивна система с емергентни свойства ще даде нов тласък на лингвистичните изследвания и ще наложи преосмисляне на някои твърдения. За да се избегне разпокъсаност на

езиковедските изследвания, новата теория ще трябва да обясни и някои ключови явления в езикоусвояването, като многоезична компетентност, интерференция, отрицателен пренос, междинен език, *ordo naturalis* и др. И не на последно място, както отбелязва авторката, общата лингвистична теория трябва да почива върху солидна когнитивна и емпирична основа, за да се избегне привнасянето на субективни оценки и предположения в описанието на езика. С умението си да наблюдава и анализира, доц. Ковачева прилага тези принципи в настоящата монография, която е източник на богата информация и нови идеи за бъдещи изследвания.

От приложно-практическите разработки бих искала да отбележа помагалото *Teach Yourself Bulgarian*, което поставя началото и бележи насоката на дейността на доц. Ковачева в областта на учебната литература. Този пълен курс за начинаещи, в съавторство с Майкъл Холмън, се отличава от граматико-преводната традиция в преподаването на български език като чужд и успешно прилага комуникативната методика, съобразена с езиковите и културологичните особености на адресата - говорещите английски език. Благодарение на богатия си съпоставителен опит авторите са успели да подберат и степенуват граматическите категории с оглед на тяхната функционалност. За достойнствата на курса, както и последвалите го учебни помагала, свидетелства големият брой цитирания в престижни езиковедски сборници и справочници.

В заключение, бих искала да отбележа още веднъж активната позиция на доц. д-р Мира Ковачева по въпросите на езикознанието и да изтъкна високата научна стойност на нейните разработки, приносът на част от които остана извън рамките на настоящата рецензия, но е систематизиран в Справката на приносите в публикациите, представени в конкурса.

Въз основа на казаното до тук, препоръчвам с пълна убеденост на научното жури да присъди академичното звание „професор” на **доц. д-р**

Мира Христова Ковачева, специалност 2.1 Филология (Общо и историческо езиковзнание - английски език), обявен в ДВ бр. 90 от 16.11.2012 г.

26.02.2013 г.

ПОДПИС:

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, cursive letters that appear to be 'MK'.